

บทที่ ๔

วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์วัดดอนธาตุในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับวิเคราะห์หลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ วิเคราะห์วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ วิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ การบูรณาการบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ และสรุปผลจากการศึกษา ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์หลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ

ในครั้งพุทธกาล พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นท่ามกลางธรรมชาติ หลักธรรมคำสอน วิถีชีวิต และแนวทางปฏิบัติขัดเกลาจิตใจก็อิงอาศัยธรรมชาติเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ จึงทำให้พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ป่า ระบบนิเวศ รวมทั้งป่าไม้ด้วยการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาจึงมักเป็นพื้นที่ป่า ซึ่งจะทำให้คนไม่กล้าบุกรุกป่าไม้ในเขตวัด ทำให้วัดส่วนใหญ่มีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์

ในยุคปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทในด้านการอนุรักษ์ป่ามากยิ่งขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา มีการวางแผน การประยุกต์ใช้ และหลักการในการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ดังเช่น ในการอนุรักษ์ป่าของวัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี มีการอนุรักษ์ป่าอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นแบบอย่างที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าให้ยั่งยืนต่อไป

จากคำสัมภาษณ์พระใบฎีกาสมพงษ์ โกสโล (น้อยวิหค) เจ้าอาวาสวัดดอนธาตุ และพระที่จำพรรษาอยู่ภายในวัดดอนธาตุ กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ป่าของวัดดอนธาตุยึดหลักการที่ว่า “ป่าเป็นวัด” โดยยึดตามหลักไตรสิกขาและกลุ่มประชาชนทั่วไปยึดหลักศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่า จากหลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุและกลุ่มประชาชนทั่วไปสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

๔.๑.๑ หลักธรรมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ

หลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุยึดหลักธรรมตามหลักของไตรสิกขา ถือว่าเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา และศีล ๕ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

๔.๑.๑.๑ การประยุกต์ใช้ไตรสิกขาในการอนุรักษ์ป่าไม้

ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยวัดดอนธาตุได้ประยุกต์หลักไตรสิกขามาใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ดังต่อไปนี้

๑) การอนุรักษ์โดยใช้ศีล

ในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาของพระสงฆ์ภายในวัดดอนธาตุ ในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล อันเป็นข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทาง กายและวาจา ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบ อาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน ศีล ช่วยควบคุมพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม

๒) การอนุรักษ์โดยใช้สมาธิ

การอนุรักษ์ป่าไม้โดยใช้สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือ การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา ถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่จะเป็นแล้ว จึงจะมีความรู้ความเข้าใจ มีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นภาระที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษา บูรณาการสภาพแวดล้อมให้ดียิ่ง โดยการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์ภายในวัดดอนธาตุอาศัยสมาธิเป็นตัวช่วยทำให้มีความเมตตากรุณาต่อสิ่งแวดล้อม

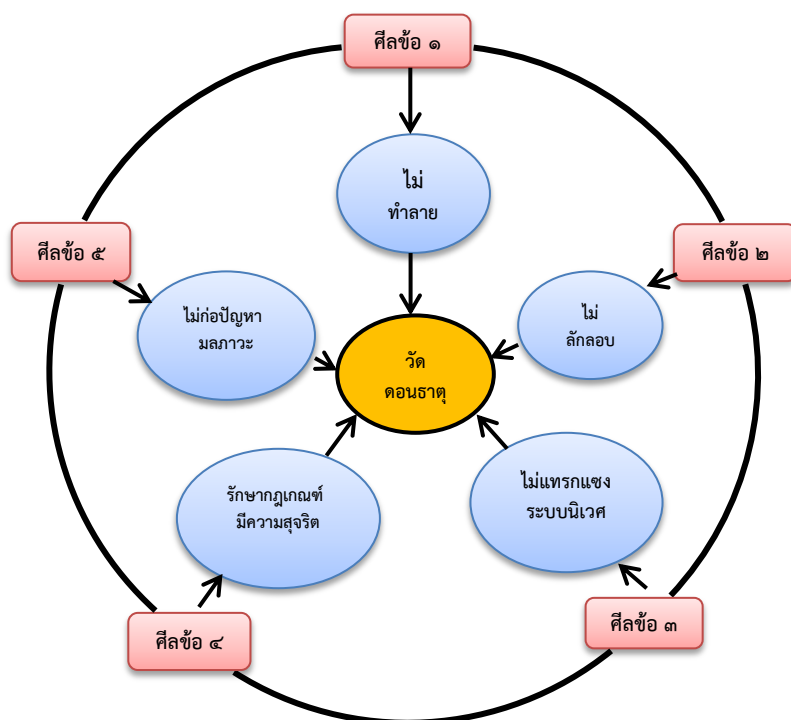
๓) การอนุรักษ์โดยใช้ปัญญา

ในการฝึกอบรมด้านปัญญาของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ เป็นการฝึกเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็ประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีปัญญา ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม

สรุป ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่ออบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืน ในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาของพระสงฆ์ภายในวัดดอนธาตุ เพื่อควบคุมความประพฤติทาง กายและวาจา โดยที่ศีล ช่วยในการควบคุมพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ กล่าวคือ การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา ถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่จะเป็นแล้ว จึงจะมีความรู้ความเข้าใจ มีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยที่อาศัยสมาธิเป็นตัวช่วยทำให้มีความเมตตากรุณาต่อสิ่งแวดล้อม การฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม

๔.๑.๑.๒ การประยุกต์ใช้ศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่าไม้

ศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ศีล ๕ หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ คือ ระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดถึงทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้นกลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การเป็นอยู่ และต่อสภาพแวดล้อม รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์ใช้ศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) ละเว้นจากการล่าสัตว์ หมายถึง การล่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อการล่าหรือเพื่อบูชายัญ และรวมไปถึงการไม่ทำลายพืช สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักชีวิตของตน มีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้มองเห็นชีวิตตนมีคุณค่าควรแก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไร คนอื่นหรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของตนอย่างนั้น โดยที่ทางวัดดอนธาตุได้ประยุกต์ใช้ศีลในข้อนี้ในการการอนุรักษ์ป่าไม้คือ ห้ามในการตัดไม้ทุกชนิด ห้ามในการก่อไฟ เพราะในการก่อกองไฟอาจทำให้สัตว์น้อยใหญ่เสียชีวิตได้ และอาจทำให้เกิดไฟป่าเกิดขึ้นตามมา

สิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่า เราไม่ควรเบียดเบียน ช่มเหง หรือทำลายคุณค่าแห่งความเป็นอยู่ของเขาให้ตกไป โดยศีลในข้อที่ ๑ นี้ช่วยเอื้อในการไม่ทำลายชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒) ละเว้นจากการลักขโมย โดยปกติของมนุษย์แล้วจะไม่คิดขโมย หรือลักทรัพย์สินของใคร ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นรูปธรรมจับต้องได้ หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เพราะมนุษย์มีความรอบรู้ในเรื่องของกรรมสิทธิ์ ว่านั่นของเรา ว่านี่ของเรา แต่กับสัตว์เดียรฉานนั้นไม่รู้ ยกตัวอย่าง เวลาที่สุนัขกำลังเห็นแมวกินปลาอยู่ ถ้ามันมีความคิดที่อยากได้มันก็จะเข้าไปแย่งเลยทันที ฉะนั้น ถ้าใครลักขโมย หรือจับปล้นทรัพย์สินของคนอื่นก็แสดงว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาได้สูญเสียไปแล้ว ในการประยุกต์ใช้ศีลข้อนี้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ คือ การห้ามในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ในทางที่ทำลายธรรมชาติของป่าไม้ การสร้างเสนาสนะก็เอื้อต่อการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ต่างๆ แต่ถ้าหากจำเป็นที่จะต้องใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ก็คำนึงว่าต้องให้เกิดความสูญเสียเกิดขึ้นกับป่าไม้น้อยที่สุด โดยศีลในข้อที่ ๒ นี้ช่วยในการป้องกันการลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมภายในวัด ไม่ให้มีการลักลอบตัดต้นไม้หรือทรัพยากรธรรมชาติภายในวัด

๓) ละเว้นจากการประพฤติดินทางเพศ หมายถึง เว้นจากประพฤติดินทาง ผู้ประพฤติดินทางนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคามหรือมีศัตรูมาก ในทำนองเดียวกัน ด้านสิ่งแวดล้อมถ้ามนุษย์ประพฤติดินทางต่อธรรมชาติโดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิง มนุษย์มีการลักลอบตัดต้นไม้ฆ่าสัตว์ก็นับเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นเราจึงควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มาไม่ควรไปเร่งหรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมี จนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติและเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม ในการประยุกต์ใช้ศีลข้อนี้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ คือ ปล่อยให้ป่าไม้เติบโตตามระบบของนิเวศของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมตามที่มันจะเป็นไป ไม่ไปเร่งรีบการเติบโตของต้นไม้มากเกินไป เพราะระบบนิเวศของป่าไม้มีความสมดุลดีอยู่แล้ว โดยศีลในข้อที่ ๓ นี้ช่วยเอื้อในการห้ามแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศป่าไม้ รวมทั้งไม่ทำลายความสัมพันธ์ของระบบนิเวศทางกายภาพและชีวภาพ

๔) ละเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คำปดเสียสัตย์ และคินคำ พูดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจ และปรารถนาดี ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมบุคคลควรพูดเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในการประยุกต์ใช้ศีลข้อนี้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ คือ มีการสร้างกฎกติกา วินัยในการใช้ประโยชน์ของป่าไม้ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้ จะช่วยระมัดระวังและควบคุมลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างชุมชน และพระสงฆ์ภายในวัดดอนธาตุ ในการสร้างกติการ่วมกัน การสร้างความเข้าใจคำสอนช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ไขปัญหาที่เน้นตัวเอง และการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้ ยังแทรกหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างด้านปัญญา ปรับท่าทีในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยศีลในข้อที่ ๔ นี้ช่วยเอื้อในการรักษากฎเกณฑ์ กติกาอย่างเคร่งครัดและมีความสุจริต โดยทางวัดได้มีกฎเกณฑ์ กติกา เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่ก่อปัญหาแก่ป่าไม้ในวัด

๕) ละเว้นจากการดื่มสุราหรือน้ำเมาและรวมทั้งยาเสพติด ศิลข้อนี้จะทำให้ผู้ละเมิดขาดสติในการประยุกต์ใช้ต่อสิ่งแวดลอม ในการประยุกต์ใช้ศิลปข้อนี้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์วัดดอนธาตุส่งเสริมและให้ความรู้แก่ชุมชน คือ ไม่ควรดื่มสุราซึ่งเป็นผลผลิตจากต้นไม้หรือพืช ต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการทำร้ายธรรมชาติ การที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตัวเอง ทำให้สามารถนำพละกำลัง หรือกำลังกายที่เรามีเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หรือกระทำความงามความดีได้อย่างมากมาย แต่เมื่อใดที่มนุษย์ดื่มสุรา หรือของมีเมาเข้าไป ก็จะทำให้ตนเองนั้นขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจจนก่อให้เกิดการประพฤตินิสัยที่เลวร้ายได้ ซึ่งศิลปข้อที่ ๕ นี้เป็นข้อที่สำคัญที่สุด เพราะคนที่ขาดสติสามารถทำความชั่ว รวมไปถึงการประพฤตินิสัยในศิลปข้ออื่นๆ ได้อีกด้วย โดยศิลปข้อที่ ๕ ช่วยเอื้อไม่ทำลายสิ่งแวดลอมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดลอม รวมทั้งการไม่ทิ้งของเสียลงในป่าด้วย

สรุป ความหมายของคำว่า “ป่าเป็นวัด” บ่งบอกถึงความสำคัญของป่า คือ “วัดจำเป็นที่จะต้องอิงอาศัยป่า ถ้าหากว่าไม่มีป่าวัดก็ไม่สามารถอยู่ได้” จึงเป็นที่มาของการที่จะปลูกจิตสำนึกให้พระสงฆ์และชุมชนทั้งหลายเล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าตามหลักไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา โดยที่ศิลป ช่วยในการควบคุมพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนสิ่งแวดลอม สมานธิ เป็นตัวช่วยทำให้มีความเมตตากรุณาต่อสิ่งแวดลอม ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดลอม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดลอม ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดลอม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดลอม

ศิลป ๕ เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติ ทั้งในตนเองและสังคม เพราะช่วยควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถลาในการทำ ความช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอมด้วย จึงจัดอยู่ในระดับศีลธรรมอันเป็นมูลฐานที่จะนำไปสู่ความสงบของจิตใจไม่ให้ความชั่วครอบงำได้ รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ

๔.๑.๒ การประยุกต์ใช้การอนุรักษ์ในรูปของการดำเนินชีวิต

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่พึ่งพิงต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดลอมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่าพระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้ โดยไม่เบียดเบียนรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป ความรู้สึกที่พึ่งพิงเหล่านี้เป็นประโยชน์ที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน โดยทางวัดดอนธาตุได้ส่งเสริมให้มีการนำเอาหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งเน้นในหลักของไตรสิกขา และศิลป ๕ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑.๒.๑ การดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขาเพื่อการอนุรักษ์

ถ้าพูดถึงเรื่องไตรสิกขาแล้วชาวพุทธส่วนใหญ่รู้ว่ามีอะไรบ้าง แต่ไม่รู้ว่าจะปฏิบัติอย่างไรให้เกิดประโยชน์ คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ไม่เข้าใจว่าพระพุทธศาสนา คือ

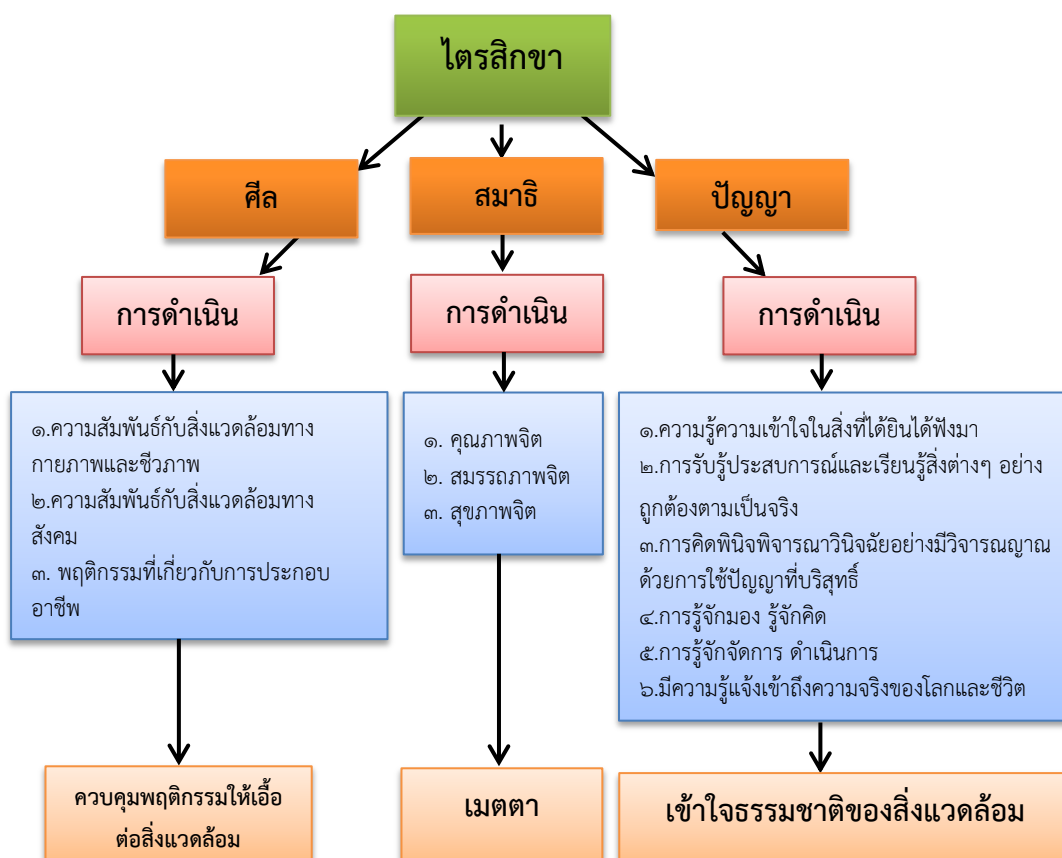
อะไร อะไรเป็นคำสอน อะไรเป็นหลักในการปฏิบัติ อะไรเป็นข้อห้าม หรืออาจมีผู้รู้อยู่แต่ก็เป็นส่วนน้อยที่จะเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาสอนอะไร และต้องปฏิบัติอย่างไรถึงจะเข้าสู่ภาวะธรรมของพระพุทธเจ้า อันนี้ถือว่าเป็นประเด็นปัญหาที่พระสงฆ์ควรเร่งแก้ไข ซึ่งผู้วิจัยจะเสนอแนวทางในการดำเนินชีวิตตามแบบฉบับไตรสิกขา ซึ่งถือว่าเป็นธรรมะพื้น ๆ ในการดำเนินชีวิต ดังต่อไปนี้

ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา ๓ หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่างคือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

อธิศีลสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม ให้ถูกต้องตามหลัก จุลศีล มัชฌิมศีล และมहाศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลัก มัชฌิมศีล และมहाศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักอินทรีย์สังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ

อธิจิตตสิกขา คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่ การบำเพ็ญสมณกรรมฐานของผู้สมบุรณ์ด้วยอริยศีลชั้นจันได้บรรลุฌาน

อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุวิชชา ๘ คือ เป็นพระอรหันต์ สามารถนำไปประยุกต์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขาเพื่อการอนุรักษ์ โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑. การอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตตามหลักอริสเติลศึกษา

ในด้านของศีลศึกษา คือ ต้องศึกษาในเรื่องศีล อันได้แก่ เจตนาที่จะงดเว้นไม่ละเมิดข้อห้ามด้านกาย ด้านวาจา ให้รักษาความเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีใจสูง หรืออาจกล่าวได้ว่า ในด้านนี้เป็นการพัฒนาในเรื่องของพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่า โดยการกินให้น้อย สอนให้กินเฉพาะเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เพราะการทำดังกล่าวจะทำให้ลายธรรมชาติน้อยลง ซึ่งจะช่วยลดมลภาวะลงด้วย โดยมีส่วนสำคัญที่ควรเน้น คือ

๑) พฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ตาหูเป็น ให้หูฟังเป็น อยู่ในหลักของอินทรีย์สังวรนั่นเอง การเสพ การบริโภคปัจจัย ๔ การใช้ประโยชน์จากวัตถุจากอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต ไม่หลงไปกับคุณค่าเทียมตามค่านิยมที่ผิด ๆ อันเป็นค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อโก้เก๋ ที่ทำให้บริโภคมาก แต่เสียคุณภาพชีวิต เรียกว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี อันเป็นการปฏิบัติตามหลักของโภชนมัตตัตถุญตา

๒) พฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกแห่งชีวิต เช่น การอยู่ร่วมกันในทางสังคม โดยไม่เบียดเบียน ก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล ดำเนินชีวิตตามหลักของศีลให้มีความร่วมมือกับการรักษากติกาของสังคม กฎเกณฑ์หรือกฎหมาย ระเบียบ แบบแผน หรือวินัยแม่บทของชุมชนหรือสังคมของตน และวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ และรู้จักแบ่งปัน การเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือ ตามหลักของการให้ทาน เพื่อช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ให้ความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ตลอดจนการประพฤติก่อกุศลแก่ชีวิตอื่น ๆ ทั้งสัตว์มนุษย์และพืชพันธุ์ เช่น การร่วมสร้างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า การปลูกสวนป่า สร้างแหล่งต้นน้ำ

๓) พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การเลี้ยงชีพอย่างมีศิลปวิทยาในวิชาชีพที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผลดีและเป็นสมมาอาชีพ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญ คือ ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อผลเสียหายแก่สังคม หากแต่เป็นเครื่องแก้ปัญหของชีวิตและแก้ปัญหาของสังคม มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำให้ชีวิตตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือเสื่อมจากคุณความดีในภาวะแห่งตน

ผลของการปฏิบัติตามหลักศีลศึกษา ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือ ทำให้บุคคลเป็นผู้มีระเบียบวินัยและอยู่ในกรอบการอนุรักษ์ป่า โดยรับรู้ได้ในผลดีและผลเสียของการทำลายสิ่งแวดล้อม มีปัญญาคิดไตร่ตรองในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงชีพ โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับการที่พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วาจาทุจริต และประพฤติดังกายสุจริต วาจาสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา ให้บุคคลแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น เพื่อควบคุมความประพฤติทาง กายและวาจา ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบ

อาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

๒. การอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตตามหลักอริจิตตสิกขา

ในด้านของจิตสิกขา คือ ศึกษาในเรื่องจิต เรียนรู้เรื่องจิต ให้เข้าใจธรรมชาติของจิต การทำงานของจิต รู้วิธีการพัฒนาจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น เป็นสมาธิพร้อมที่จะทำกิจหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการพัฒนาจิต หรือที่เรียกว่าสมาธิ ในทางการอนุรักษ์ป่า ทำได้ด้วยการอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ คนและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ อันได้แก่ การเกิด แก่ เจ็บ และ ตาย ถ้าทุกชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน เขาก็จะไม่ไปรบกวนสิทธิของผู้อื่นสามารถแยกได้ดังนี้

๑) ด้านคุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่าง ๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญู กตเวที การละ หิริโอตตปปะ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้เจริญงอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

๒) ด้านสมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถของจิตที่เข้มแข็ง มั่นคงหรือความมีประสิทธิภาพของจิต เช่น มีฉันทะ ความใฝ่รู้ใฝ่ดีงาม ใฝ่กระทำ จิตมีความเพียร ความขยัน ความอดทน มีความระลึกได้ รู้ตัวทั่วพร้อมเท่าทัน ตื่นตัวอยู่เสมอ สามารถควบคุมตัวเองได้ มีความตั้งมั่น แน่วแน่ ใส สงบ เป็นสมาธิ รวมไปถึงความไม่ประมาท ที่จะทำให้ก้าวหน้านั้นคงในพฤติกรรมที่ดีงามหรือตั้งมั่นในความดีงามและพร้อมที่จะใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตและประกอบกิจหน้าที่

๓) ด้านสุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัวเศร้าหมอง เราร้อน หากแต่มีความสดชื่น เิบอิม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดีงามมีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน หรืออยู่ในภาวะที่สมดุล

ผลของการปฏิบัติตามหลักสมาธิศึกษา ส่งให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือ ใน การที่มนุษย์ได้ฝึกการทำสมาธิแล้ว ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่สิ่งแวดล้อม เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลถึงการปฏิบัติตนเพื่อต้องการช่วยให้ สิ่งแวดล้อมเจริญงอกงาม มีความเมตตาต่อสัตว์และสิ่งแวดล้อม รู้ถึงคุณประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป เป็นหลักที่คอยเตือนใจเมื่อเราจะทำบาปทั้งปวง และ สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่สอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้ว ให้ประพฤติดมโนสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาทหรือมีจิตใจเสียสละและยินดีให้อภัย ตาม มโนสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา

๓. การอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตตามหลักอริปัญญสิกขา

ในด้านปัญญาสิกขา คือ ศึกษาในเรื่องปัญญา พัฒนาด้านปัญญา ในทางอนุรักษ์ ธรรมชาติทำได้โดย การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด พระพุทธเจ้าสอนให้คนใช้ธรรมชาติใน การพัฒนาจิตใจ พฤติกรรม และศีลธรรมของตนเอง ดังนั้น คนต้องเรียนรู้การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ในการพัฒนาด้านปัญญานี้จะมีการพัฒนาอยู่หลายระดับดังต่อไปนี้

๑) ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการ ถ่ายทอดศิลปวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรืออคติด้วยความรัก ความซึ้ง และเพราะความกลัว

๓) การคิดพิจารณาพิจารณาอย่างมีวิจารณ์ญาณ ด้วยการใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์ อิสระไม่ถูกกิเลสครอบงำ เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกลียดชังเข้าครอบงำ

๔) การรู้จักมอง รู้จักคิด มีหลักการคิด มีวิธีคิดที่จะเข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่ามองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัยของสิ่งเกิดขึ้น ดำรงตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนสภาวะไป

๕) การรู้จักจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย มีความสามารถในการแสวงหา เลือกคัดจัดสรรประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นเครือข่ายความรู้และสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

๖) มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดา หรือกับธรรมชาติทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต จัดความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่งด้วยความผันผวนปรวนแปรของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก สำหรับบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานั้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ ๓ ประการ คือ

(๑) ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และอยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วาจทุจริต และประพฤติดังกายสุจริต วาจาสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา เป็นวิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกายและวาจา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมเฉพาะพฤติกรรมในด้านดี

(๒) ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนให้บุคคลงดเว้นจากความโลภ ความพยายาบาท แล้วให้ประพฤตินมโนสุจริต ไม่โลภ ไม่พยายาบาท มีจิตใจเสียสละและยินดีให้อภัย เป็นการพัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา

(๓) ทำให้บุคคลรู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง อันเป็นสัมมาทิฐิ เป็นการพัฒนาบุคคล ตามหลักของปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา การปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแท้จริง จนถึงสัมมาญาณและบรรลुสัมมาวิมุตติ คือหลุดพ้นจากกิเลสได้โดยสิ้นเชิง (บรรลุนิพพาน)

ผลของการปฏิบัติตามหลักปัญญาศึกษา ส่งให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือการฝึกอบรมด้านปัญญาทำให้มนุษย์เกิดความรู้ความเข้าใจ และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณาถึงความสำคัญของป่าไม้ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผลที่ต้องร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้อยู่คู่กับมนุษย์เราได้อย่างสมบูรณ์ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อมทำให้บุคคลได้รู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นสัมมาทิฐิ ละมโนทุจริต ปฏิบัติตามมโนสุจริตเป็นการพัฒนาบุคคล ตามหลักของปัญญา เรียกว่า

ปัญญาภาวนา การปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแท้จริง จนถึงสัมมาญาณและบรรลुสัมมาวิมุตติ (ความหลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง) ซึ่งถือเป็นปัญญาภาวนา เช่นกัน

สรุป การดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขาเพื่อการอนุรักษ์ หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่พึ่งพิงต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก โดยทางวัดดอนธาตุได้ส่งเสริมให้มีการนำเอาหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งเน้นในหลักของไตรสิกขา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในด้านของศีล คือ ต้องศึกษาในเรื่องศีล ทำให้บุคคลเป็นผู้มีระเบียบวินัยและอยู่ในกรอบการอนุรักษ์ป่า โดยรับรู้ได้ในผลได้และผลเสียของการทำลายสิ่งแวดล้อม มีปัญญาคิดไตร่ตรองในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงชีพ โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติ ในด้านของสมาธิ คือ ศึกษาในเรื่องจิต ทำให้เข้าใจธรรมชาติของจิต การทำงานของจิต รู้วิธีการพัฒนาจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น เป็นสมาธิพร้อมที่จะทำกิจหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการพัฒนาจิต ส่งผลถึงการปฏิบัติตนเพื่อต้องการช่วยให้สิ่งแวดล้อมเจริญงอกงาม มีความเมตตาต่อสัตว์และสิ่งแวดล้อม รู้ถึงคุณประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ ในด้านปัญญา คือ การฝึกอบรมด้านปัญญาทำให้มนุษย์เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณาถึงความสำคัญของป่าไม้ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผลที่ต้องร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้อยู่คู่กับมนุษย์เราได้อย่างสมบูรณ์ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม

๔.๑.๒.๒ การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ เพื่อการอนุรักษ์

ศีล ๕ นั้นมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับมนุษยธรรม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่มนุษย์นั้นบัญญัติขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นการกำหนดหลักต่าง ๆ ขึ้นจากสามัญสำนึกที่รู้สึกตัวว่าเมื่อเรามีความรักตัวเอง ต้องการความสุข รวมถึงความปลอดภัยในชีวิต คนอื่น ๆ ก็ย่อมต้องรู้สึกและมีความต้องการเช่นเดียวกับเรา เหตุนี้เองถึงแม้ว่าโลกใบนี้จะไม่มีการมีพุทธศาสนา หรือแม้แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น ศีล ๕ ก็มีอยู่ในการดำเนินชีวิตของเราอยู่แล้ว ฉะนั้น มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีเหตุมีผล รู้จักยับยั้งชั่งใจ แต่สัตว์เดียรัจฉานไม่มีสิ่งเหล่านี้ จึงอาจเห็นได้ว่า เมื่อใดที่มนุษย์มีศีล ๕ อย่างครบถ้วน ความเป็นมนุษย์จึงสมบูรณ์ ความเป็นปกติ วาจาก็เป็นปกติ เมื่อใดที่มนุษย์ขาดศีล ๕ ไป ความเป็นมนุษย์ก็ลดลง เห็นได้ว่า ศีล ๕ นั้นเป็นเครื่องบ่งชี้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยสามารถแบ่งการประพฤติปฏิบัติได้เป็น ๕ ข้อที่สามารถจำแนกการดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ของมนุษย์ได้อย่างชัดเจนได้ ดังต่อไปนี้

๑) การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕

(๑) ตั้งใจงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ซึ่งโดยปกติของมนุษย์แล้วเราจะไม่ฆ่าแกงกันเอง นั่นเป็นสิ่งที่มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ อาทิ เสือ หรือสิงโต ที่เวลาหิวก็จะไล่ล่าสัตว์อื่นเพื่อนำมาเป็นอาหารทันที แต่ถ้ามองในแง่ของการดำเนินชีวิตเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มนุษย์สามารถทำได้ในทุกที่ทุกเวลา โดยการไม่ทำลายชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปลูกฝังลูกหลานให้

รู้ถึงคุณค่าของป่าไม้ เช่น การบวخت้นไม้ บวขป่า การปลูกป่าและปล่อยสัตว์ โดยถือเอาวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็นฤกษ์ดีในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเคารพธรรมชาติและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน

(๒) ตั้งใจดเว้นจากการลักขโมย โดยปกติของมนุษย์แล้วจะไม่คิดขโมยหรือลักทรัพย์สินของใคร ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นรูปธรรมจับต้องได้ หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เพราะมนุษย์มีความรอบรู้ในเรื่องของกรรมสิทธิ์ ว่านั่นของเรา ว่านี่ของเรา ฉะนั้น ถ้าใครลักขโมยหรือจี้ปล้นทรัพย์สินของคนอื่นก็แสดงว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาได้สูญเสียไปแล้ว การดำเนินชีวิตเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มนุษย์ไม่ควรทำในการลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพียงเพื่อเห็นประโยชน์ในส่วนตัวเพราะความโลภของตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมาอันก่อให้เกิดความเสียหายในส่วนรวม เพราะฉะนั้นมนุษย์จำเป็นต้องควบคุมความโลภของตนเอง มองถึงคุณค่าของป่าไม้ โดยมีความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความกตัญญูนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นความกตัญญูได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เราอยู่ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณทั้งสิ้น สิ่งใดให้ที่พัก ให้ความสะดวกสบายแก่เรา เราต้องถนอมรักษา นี่คือการกตัญญู ใครที่มีความกตัญญูรู้คุณทุกสรรพสิ่ง เรียกว่าเป็นคนดี

(๓) ตั้งใจดเว้นจากการประพฤติดินในกาม มนุษย์เป็นผู้ที่รู้จักควบคุมความต้องการของตัวเอง รู้ถูกผิด รู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร ในทางธรรมชาตินมนุษย์ไม่ควรแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศของป่าไม้ อันจะเป็นความอกตัญญูไม่รู้คุณของสิ่งแวดล้อม โดยควรปล่อยให้สิ่งแวดล้อมเป็นไปตามระบบนิเวศอย่างที่มีมันควรจะเป็น เพราะฉะนั้น เราจึงควรรักษาสิ่งแวดล้อมทุกอย่างให้คงอยู่ดังเดิม โดยการรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมเป็นการปฏิบัติธรรมในเรื่องของการกตัญญูทุกเวที ถ้าเราทำได้ก็ชื่อว่าเรามีปฏิรูปเทสวาสะ คือสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งจะนำพาเราไปสู่ความเจริญงอกงาม

(๔) ตั้งใจดเว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ คำส่อเสียด โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะไม่หลอกลวง และเบียดเบียนซึ่งกันและกันด้วยวาจา หรือคำพูด ในทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มนุษย์นั้นควรมีวินัยในการใช้ประโยชน์ของป่าไม้ร่วมกัน ร่วมมือกันระหว่างชุมชน ในการสร้างกติการ่วมกัน การสร้างความเข้าใจคำสอนช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ไขปัญหาที่เน้นตัวเอง และการมีส่วนร่วมของทุกคน ปรับท่าทีในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยมนุษย์ต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ต้องเปลี่ยนจิตสำนึกให้ลดละ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ควบคุมชีวิตให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ข้อห้ามที่ได้ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด และประกอบอาชีพที่สุจริตอันจะเป็นไปในการเอื้อต่อการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่กับมนุษย์เราตลอดไป

(๕) ตั้งใจดเว้นจากดื่มสุรา : เมื่อใดที่มนุษย์ดื่มสุรา หรือของมึนเมาเข้าไป ก็จะทำให้ตนเองนั้นขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจจนก่อให้เกิดการประพฤติดินในสิ่งที่เลวร้ายได้ ซึ่งศีลข้อที่ ๕ นี้เป็นข้อที่สำคัญที่สุด เพราะคนที่ขาดสติสามารถกระทำความชั่ว รวมไปถึงการประพฤติดินในศีลข้ออื่น ๆ ได้อีกด้วย ในการที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตัวเอง เป็นที่มาแห่ง

การแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ โดยที่ไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยไม่ประกอบอาชีพที่มีผลต่อการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เฝ้าป่าเพื่อทำไร่ คนบางกลุ่มอาจต้องลดความต้องการในการหารายได้โดยมิชอบลง เช่น การตัดไม้ทำลายป่า

สรุป การอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตตามหลักอริสโตเติลศึกษา ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือ ทำให้บุคคลเป็นผู้มีระเบียบวินัยและอยู่ในกรอบการอนุรักษ์ป่า โดยรับรู้ได้ในผลได้และผลเสียของการทำลายสิ่งแวดล้อม มีปัญญาคิดไตร่ตรองในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงชีพ โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติ ในด้านของจิตศึกษา คือ ศึกษาในเรื่องจิต เรียนรู้เรื่องจิต ให้เข้าใจธรรมชาติของจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่สิ่งแวดล้อม เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลถึงการปฏิบัติตนเพื่อต้องการช่วยให้สิ่งแวดล้อมเจริญงอกงาม ในด้านปัญญาศึกษา คือ การฝึกอบรมด้านปัญญาทำให้มนุษย์เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณาถึงความสำคัญของป่าไม้ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผลที่ต้องร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้อยู่คู่กับมนุษย์เราได้อย่างสมบูรณ์ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ เพื่อการอนุรักษ์ ศีล คือ ความปกติ และการรักษาศีลก็คือ ความตั้งใจรักษาปกติของตน อันเป็นหลักปฏิบัติที่ไม่ทำให้เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ก่อให้เกิดพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า ดังนี้ ศีลข้อ ๑ ช่วยปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศีลข้อ ๒ ช่วยให้มีความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศีลข้อ ๓ ช่วยให้ผู้มนุษย์เข้าใจในระบบนิเวศของป่า ศีลข้อ ๔ ช่วยควบคุมชีวิตให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ข้อห้ามเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าที่ได้ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด ศีลข้อ ๕ นี่เป็นข้อที่สำคัญที่สุด เพราะคนที่ขาดสติสามารถกระทำความชั่ว รวมไปถึงการประพฤติดินในศีลข้ออื่นๆ ได้อีกด้วย ในการที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตัวเอง เป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ โดยที่ไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยไม่ประกอบอาชีพที่มีผลต่อการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เฝ้าป่าเพื่อทำไร่ คนบางกลุ่มอาจต้องลดความต้องการในการหารายได้โดยมิชอบลง เช่น การตัดไม้ทำลายป่า

๔.๒ วิเคราะห์วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ

จากคำสัมภาษณ์พระใบฎีกาสมพงษ์ โกสโล (น้อยวิหค) เจ้าอาวาสวัดดอนธาตุ และพระที่จำพรรษาอยู่ภายในวัดดอนธาตุ และกลุ่มประชาชนทั่วไป กล่าวว่า วิถีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุนั้นมีรูปแบบวิธีการที่เรียบง่าย โดยใช้ปัจจัยส่วนรวมของสภาพแวดล้อมทั่วไปของทางวัดและความร่วมมือของชุมชนใกล้เคียง โดยการ ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามก่อไฟ ปลูกป่าเพิ่มเติม ช่วยกันดูแลรักษา และใช้ป่าให้เกิดประโยชน์ที่สุด ซึ่งทางวัดได้วางระเบียบไว้เพื่อให้พระสงฆ์ นักแสวงบุญ นักท่องเที่ยว และชุมชนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ ได้ดังนี้

๔.๒.๑ วิธีการศึกษาสภาพและสถานการณ์ของป่าในปัจจุบัน

จากการลงเก็บข้อมูลจากสภาพพื้นที่ของป่าวัดดอนธาตุพบว่า ลักษณะพื้นที่ของวัดมีอาณาเขตบริเวณกว้างขวาง ร่มรื่นด้วยแมกไม้มานานพันธุ์ ซึ่งทางวัดได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าเป็นอย่างยิ่ง โดยภายในเขตบริเวณวัดนั้นมีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มากมาย พันธุ์ไม้ในธรรมชาติจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและดินฟ้าอากาศ โดยลักษณะเด่นของพันธุ์ไม้ในเขตวัดมีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดสูง ขนาดกลาง และขนาดต่ำ โดยสามารถแยกสภาพและปัญหาปัจจุบันของป่าไม้ภายในวัดดอนธาตุได้ดังนี้

๔.๒.๑.๑ สภาพป่าในปัจจุบันของวัดดอนธาตุ

จากการลงศึกษาเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย พบว่าสภาพป่าในปัจจุบันของวัดดอนธาตุ เป็นสภาพที่มีปารกทึบไปด้วยพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่เกิดเองตามธรรมชาติ และมีลักษณะของไม้ยืนต้นคือ ต้นไม้ที่มีลำต้นเดี่ยวทอดสูง มีกิ่งก้านใบอยู่ตอนบนหรืออยู่ตั้งแต่กลางลำต้นขึ้นไป มีคุณสมบัติเด่นในการให้ร่มเงาและความร่มรื่น ทั้งนี้สามารถแบ่งประเภทของไม้ยืนต้น หรือแบ่งตามความสูงได้ ๓ ขนาด คือ ไม้ยืนต้นระดับสูง มีความสูงตั้งแต่ ๑๐ เมตรขึ้นไป ขนาดกลางมีความสูง ๑๐ เมตรลงมา และขนาดต่ำคือ ๕ เมตรลงมา ส่วนใหญ่พันธุ์ไม้ที่มีมากที่สุด ได้แก่ ไม้ยางนา ไม้พอก (ละมุดป่า) ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้จิก ต้นเลื้อยตลก เป็นต้น และยังมีไม้ประเภทอื่นปะปนกันอยู่ แต่ไม่มากนัก ได้แก่ ต้นข่อย ต้นไทร ต้นขี้เหล็ก ไม้ป่า หวายป่า และอุดมไปด้วยเห็ดและสมุนไพรนานาชนิดทั่วบริเวณเงียบสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม สภาพของป่าจัดได้ว่าเป็นป่าไม้ผลัดใบ จำพวกป่าแพะป่าแดงหรือป่าโคก สภาพพื้นดินบริเวณเกาะเป็นดินทรายและอุดมสมบูรณ์

๔.๒.๑.๒ สภาพปัญหาในปัจจุบันของป่า

จากการลงพื้นที่สำรวจสภาพของป่าวัดดอนธาตุ ผู้วิจัยพบว่า เนื่องจากสภาพป่าในปัจจุบันของวัดดอนธาตุ เป็นป่าไม้ที่มีต้นไม้สูงปกคลุมอย่างหนาแน่น แสดงให้เห็นว่าต้นไม้แย่งกันเจริญเติบโตเพื่อขึ้นไปรับแสงแดด ส่วนต้นที่เติบโตไม่ทันก็จะถูกปกคลุมจากต้นไม้ที่สูงกว่า จนทำให้มีลักษณะลำต้นที่แคแกรน และเนื่องจากสภาพปัญหาร้ายแรงส่งผลให้ต้นไม้ยืนต้นตายเป็นจำนวนมาก ส่วนต้นที่พบว่าเกิดความเสียหายมากที่สุด คือ ต้นเลื้อยตลก ต้นยางนา ไม้แดง ต้นไม้ที่มีความสูงระดับกลาง และต้นไม้ที่มีความสูงระดับต่ำ

๔.๒.๒ วิธีการแสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า

วัดดอนธาตุมีพื้นที่เป็นเกาะกลางลำแม่น้ำมูล ผืนดินมีความชุ่มชื้นตลอดทั้งปี ซึ่งทางวัดกำหนดพื้นที่ให้เป็นเขตอภัยทาน ปัญหาของการอนุรักษ์ป่าของวัดวัดดอนธาตุ โดยส่วนมากปัญหาที่พบ คือ ตลิ่งพัง และภัยแล้งซึ่งส่งผลให้ต้นไม้แห้งเหี่ยวและเกิดความเสียหายเป็นจำนวนมาก จากมุมมองของทางภาครัฐมองว่าปัญหาในการอนุรักษ์ในเขตพื้นที่วัดนั้นเป็นปัญหาของชุมชน และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งปัญหาของพระสงฆ์ และทางภาครัฐยังไม่เอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และชาวบ้านขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทางวัดมีวิธีการแสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า โดยมีวิธีการดังนี้

๑. พระสงฆ์เดินสำรวจ ในกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ในเวลา ๑๔.๐๐ น. พระสงฆ์ทุกรูปจะร่วมกันทำความสะอาดภายในวัดโดยรอบ ไม่ว่าจะเป็นการปิดกวาดบริเวณทางเดิน โดยรอบของวัด และทำความสะอาดศาลาการเปรียญ ซึ่งถือว่าเป็นการสำรวจป่าอีกรูปแบบหนึ่ง

๒. ความร่วมมือของชาวบ้าน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแสวงหาสาเหตุของการอนุรักษ์ป่าของวัดดอนธาตุนั้น มีหลายรูปแบบ คือ การเข้ามาหาของป่า การเข้ามาช่วยทำงานภายในวัด เมื่อพบปัญหาที่จะมาบอกบุคคลากรในวัดให้ทราบว่าพบปัญหาตรงจุดไหน ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหามาจากหลายปัจจัย คือ

- ๑) การหักโค่นของต้นไม้ อันเกิดลมพายุ
- ๒) ต้นไม้ยืนต้นตาย อันเกิดจากภัยแล้ง
- ๓) เถาวัลย์รบกวนระบบนิเวศของต้นไม้ เกิดจากเถาวัลย์บางชนิดทำลายต้นไม้
- ๔) ตลิ่งพัง เกิดจากน้ำไหลกระทบตลิ่งรุนแรงเกินไป
- ๕) ปัญหาขยะมูลฝอย เกิดจากกิจกรรมทางวัด และนักท่องเที่ยว
- ๖) นักท่องเที่ยวหักกิ่งไม้ เพราะไม่เห็นคุณค่าของต้นไม้

๔.๒.๓ วิธีการมีส่วนร่วม

การอนุรักษ์ป่าในมุมมองของพระสงฆ์นั้น สามารถประยุกต์อยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติ สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการอนุรักษ์ป่า โดยมีความตระหนักในเรื่องของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเพื่อการยุติปัญหาในการอนุรักษ์ป่า และแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าตามหลักของความเป็นจริง โดยที่พระภิกษุควรปลูกฝังแนวคิดที่ว่า พระภิกษุพึงอยู่เสนาสนะป่าในฐานะเสนาสนะอันสงัด เพื่อปฏิบัติตนให้รอดพ้น เป็นอิสรภาพจากอำนาจของกิเลส ตัณหาโดยเด็ดขาด เป็นเป้าหมายเมื่อตนเองได้ประสบสุขแท้ อันเกิดจากความสงบทั้งกายวิเวก จิตวิเวก อุปจิตวิเวก แล้วก็นำเอาสันติธรรมนั้นออกมาอนุเคราะห์แก่พุทธศาสนิกชน หรือเพื่อนมนุษย์ผู้ไฝ่ธรรมทั้งหลาย พอบุคคลเหล่านั้นได้ยิน ได้ฟัง ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมแล้ว ได้ลิ้มรสพระธรรมก็จะเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในธรรมะว่าเป็นผลผลิตจากธรรมชาติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ ก็เท่ากับการดูแลรักษาธรรมะทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องว่าทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี มนุษย์ต้องมีการบริหารจัดการตัวเองเสียก่อน ซึ่งแนวคิดการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาต้องตั้งอยู่บนแนวทางของความเป็นจริง และอาศัยปัจจัยการเสริมสร้างในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

๔.๒.๔ ใช้ความเลื่อมใสต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มาสร้างความร่วมมือ

พระสงฆ์ ถือว่าเป็นศาสนบุคคลที่มีบทบาทแนบแน่นในสังคมไทย บทบาทหนึ่งก็คือว่ามีความสำคัญไม่น้อยกว่าการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรม นั่นคือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีได้ชัดต่อปรัชญาหลักธรรมคำสอนและข้อปฏิบัติทางพุทธศาสนา หากกลับก็ถือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตลอดจนส่งเสริมวัตรปฏิบัติและการพัฒนาจิตวิญญาณ พระสงฆ์จึงเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน มีส่วนช่วยสนับสนุนชุมชนและรัฐในการดูแลรักษา

ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งพระสงฆ์สามารถทำได้โดยการอบรมสั่งสอนที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นจริงของธรรมชาติที่ทางพระพุทธศาสนานำมาสอนในเรื่องต่างๆ ทั้งนี้ในหลักการสอนของพระพุทธศาสนายังสอนให้มนุษย์เกิดปัญญา ๒ ทาง คือ ไตรสิกขา และศีล ๕ โดยพระสงฆ์วัดดอนธาตุมีวิธีการสร้างความเลื่อมใสให้กับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่า เพราะเห็นว่าเป็นการสั่งสมบุญในอีกรูปแบบหนึ่ง โดยพระสงฆ์วัดดอนธาตุมีวิธีการสอนชาวบ้าน ดังนี้

ไตรสิกขา ในหลักไตรสิกขานั้นได้สอนให้ละเว้นความชั่ว สอนให้ทำความดี และสอนให้ทำจิตใจให้สงบสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคุณค่าทางจริยธรรม เพื่อนำไปใช้ปฏิบัติเกิดผลดีแก่ตนเอง ต่อสังคม และธรรมชาติ พระสงฆ์วัดดอนธาตุมีวิธีการสอนชาวบ้าน คือ ในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล เพื่อควบคุมความประพฤติทางวินัยในตนเองอยู่ในกรอบการอนุรักษ์ป่า โดยรับรู้ได้ในผลได้และผลเสียของการทำลายสิ่งแวดล้อม โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติ ใช้สมาธิฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ โดยอาศัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา ฝึกอบรมด้านปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผนทรัพยากรป่าไม้ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

ศีล ๕ สอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในธรรมชาติและกฎของธรรมชาติ พระสงฆ์วัดดอนธาตุมีวิธีการสอนชาวบ้าน คือ ห้ามในการทำลายชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายป่าไม้ มีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตของป่าไม้ไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ปลุกฝังชุมชนให้มองเห็นคุณค่าควรแก่การถนอมป่าไม้ ห้ามในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ในทางที่ทำลายธรรมชาติ การสร้างเสนาสนะก็เอื้อต่อการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ต่างๆ แต่ถ้าหากจำเป็นที่จะต้องใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ก็คำนึงว่าต้องให้เกิดความสูญเสียเกิดขึ้นกับป่าไม้น้อยที่สุด ปล่อยให้ป่าไม้เติบโตตามระบบของนิเวศของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมตามที่มันจะเป็นไป ไม่ไปเร่งรีบการเติบโตของต้นไม้มากเกินไป เพราะระบบนิเวศของป่าไม้มีความสมดุลดีอยู่ สร้างกฎกติการ่วมกัน สร้างความเข้าใจคำสอนช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ไขปัญหาของป่าไม้ และการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้ยังแทรกหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างด้านปัญญา ปรับท่าทีในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติอันจะเป็นการทำร้ายธรรมชาติ การที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตนเอง ทำให้สามารถกระทำคุณงามความดีได้อย่างมากมาย

เมื่อประชาชนเกิดความเลื่อมใสในการปฏิบัติของพระสงฆ์แล้วจึงเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ เช่น ประชาชนมีความรู้สึกร่วมในการที่จะทำความดี มีจิตสำนึกในเรื่องของความสามัคคี โดยการตื่นตัวในการช่วยอนุรักษ์ป่า เข้าร่วมในกิจกรรมของทางวัดที่เกี่ยวข้องกับการปลูกป่ามากขึ้น และคอยช่วยเหลือเป็นหูเป็นตาให้กับทางวัดในการปกป้องผืนป่า และที่สำคัญประชาชนมีความเคารพต่อแนวทางที่พระสงฆ์ภายในวัดดอนธาตุได้สอนให้ประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะถือว่าพระสงฆ์วัดดอนธาตุเป็นแบบอย่างที่ดี อีกทั้งยังเห็นว่าพระสงฆ์เป็นแบบอย่างของการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะความรู้สึกลึกซึ้งในเรื่องของการอนุรักษ์ป่า มีปัญญาคิดไตร่ตรองในการใช้

ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงชีพ โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่
ธรรมชาติ

๔.๒.๕ ใช้ความเชื่อเรื่องวิญญาณคุ้มครองป่าภายในวัด

ทางวัดดอนธาตุก็ได้มีการปลูกฝังในความเชื่อที่ว่า ในต้นไม้ใหญ่ทุกต้นได้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์
คุ้มครองอยู่ โดยอ้างอิงหลักคำสอนในพระวินัยปิฎก ที่ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติที่เกี่ยวกับต้นไม้ไว้
อย่างชัดเจน โดยได้กำหนดในเรื่องของการห้ามมิให้ภิกษุตัดไม้ หากเป็นการกระทำอันเป็นการทำลาย
ต้นไม้หรือพืชพันธุ์ จะมีความผิดเป็นการละเมิดพระวินัย และยังถ้าหากต้นไม้นั้นมีเจ้าของครอบครอง
อยู่ ถ้าภิกษุไปตัดหรือทำลายโดยเจตนาจะมีโทษทางวินัยที่รุนแรงหรืออาจขาดจากความเป็นพระภิกษุ
ในทางพระพุทธศาสนาให้ความเห็นว่าต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิต เนื่องจากต้นไม้มีความรู้สึกต่อสิ่งสัมผัส ด้วย
เหตุนี้ในการตัดหรือทำลายต้นไม้จึงจัดว่าเป็นการทำบาป เพราะเป็นการถือว่าเป็นการเข้าไปทำลาย
ชีวิตของผู้อื่นให้ตายไปก่อนถึงอายุขัยของเขา ในทุกชีวิตต่างรักสุขเกลียดกลัวทุกข์ด้วยกัน ทุกสิ่งทุก
อย่างต่างต้องเผชิญภายใต้กระบวนการของธรรมชาติร่วมกัน เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงไม่เพียงมีชีวิตอยู่ด้วย
การพรากชีวิตของผู้อื่น ความเชื่อในเรื่องของเทพารักษ์ที่สถิตอยู่ในป่าภายในบริเวณต้นไม้ใหญ่
ต้นไม้ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยในเรื่องการอนุรักษ์ป่าเชิง
พุทธ โดยความเชื่อเรื่องวิญญาณคุ้มครองป่า จะช่วยควบคุมพฤติกรรมให้ไม่กล้าละเมิดต่อสิ่งแวดล้อม

๔.๒.๖ ใช้ประเพณีดั้งเดิมของชุมชนที่มีต่อป่าทางวัฒนธรรม

ประเพณีดั้งเดิมของอีสานที่สืบทอดมรดกจากบรรพชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดย
ผูกพันกับธรรมชาติป่าวัฒนธรรมชุมชนอย่างแนบแน่น ได้รับการสั่งสมแนวคิด ภูมิปัญญา ปลูกศรัทธา
คติ ความเชื่อจนเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า อันแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของ
ทรัพยากรบุคคลและสังคมพื้นถิ่น และในวัดดอนธาตุก็เช่นกัน ได้มีการปลูกฝังความเชื่อเรื่องป่าทาง
วัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยมีวิธีการดังต่อไปนี้

๑. ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษคุ้มครองป่า

ทางวัดดอนธาตุได้จัดพื้นที่ภายในวัดไว้เฉพาะเพื่อเก็บกระดูกของบรรพบุรุษ
สังเกตเห็นว่าป่าภายในวัด หรือ ป่าช้า (ป่าวัฒนธรรม) เป็นบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่น้อยขึ้นอยู่หนาแน่น
มีสัตว์ป่าจำนวนมากมาอาศัยอยู่อย่างสงบ ปราศจากการรบกวนจากคน ชาวบ้านเล่าว่าคนในหมู่บ้าน
ไม่กล้าตัดต้นไม้ และไม่กล้าล่าสัตว์ในป่าไม้มงคล เพราะเป็นเขตอภัยทาน และชาวบ้านเชื่อว่าเป็น
ป่าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านเกรงกลัวภูติและดวงวิญญาณที่สถิตอยู่ในป่า

ชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะโกรธ ถ้าพวกเขาเข้าไปตัดไม้หรือล่าสัตว์ในป่า ตาม
ความเชื่อชาวบ้านจะสร้างศาลเล็กๆ ไว้ในป่าแห่งนี้ เพื่อให้เป็นที่สถิตของดวงวิญญาณของบรรพ
บุรุษ ซึ่งผีบรรพบุรุษจะช่วยปกป้องรักษาและบันดาลให้เกิดสิ่งดีๆ กับพวกเขา ชาวบ้านใช้ประโยชน์
จากป่าประเภทนี้ในรูปอาหารจำพวก เห็ด พืชผัก และผลไม้ มาหลายชั่วอายุคนแล้วชาวบ้านจะสร้าง
กฎ ระเบียบในการดูแลรักษาป่าขึ้นเอง เนื่องจากรู้ว่าชาวบ้านมีความเชื่อดังกล่าวข้างต้น พระสงฆ์จึง
นำมาใช้เป็นยุทธวิธีในการดูแลรักษาป่าไม้มงคล เช่น การประยุกต์มาใช้ในเรื่อง “การบวชต้นไม้” ช่วยให้
ทางวัดดอนธาตุสามารถรักษาป่าไม้มงคลของชาติไว้ได้ส่วนหนึ่ง

๒. ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตา

ทางวัดดอนธาตุได้สร้างความเชื่อเป็นดอนปู่ตาที่คอยปกป้องรักษาป่าภายในวัดเอาไว้ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ชุมชนใกล้เคียงจึงไม่กล้าสร้างปัญหาภายในวัดดอนธาตุ โดยสังคมอีสานส่วนมากเชื่อในเรื่องของวิญญาณที่รักษาป่าไม้ และเครื่องครัดในรูปแบบของประเพณี พิธีกรรม เชื่อถือในเรื่อง บาป บุญ คุณ โทษ ขวัญ วิญญาณ เทวดาอารักษ์ ตลอดจนผีसानางไม้อย่างจริงจัง โดยมีการเช่นสรวงบัตพลีตามฤดูกาล คติความเชื่อเรื่อง “ผี” นั้นชาวอีสานเชื่อกันว่า ผีมีอยู่สองกลุ่มใหญ่ กลุ่มหนึ่งเป็นผีประเภทแผ่คุณความดี ช่วยคุ้มครองปกป้องภัยพิบัติทั้งปวงที่จะมากล้นกราย ตลอดจนดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุข ขณะเดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากได้ หากผู้ใดล่วงละเมิดขาดความเคารพยำเกรง หรือมีพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาของชุมชน กลุ่มผีดังกล่าวมีผีเจ้า ผีนาย ผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีปู่ตา ผีตายาย ผีเมหลักษ์ หลักเมือง ผีฟ้า ผีแกน ผีมด ผีหมอ ผีเจ้าปู่หลุบตา หรือผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะถิ่นซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เป็นต้น ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผีร้ายที่คอยมุ่งทำลายล้าง เบียดเบียน ก่อความวุ่นวายสับสนให้เกิดโทษภัยอยู่เนืองๆ เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีแม่เลี้ยง ผีห่า เป็นต้น เมื่อชาวบ้านได้ก่อตั้งชุมชนขึ้นมา ณ บริเวณใดก็ตามย่อมจะต้องสร้างบ้านเรือน โรง หอ หรือศาล (ตูป) ไว้เป็นที่พำนักอาศัยของกลุ่มผีประเภทที่ให้คุณไว้เสมอ ณ บริเวณใกล้เคียง เพื่อเป็นที่พึ่งพิงสำหรับบูชาเช่นสรวงสังเวยเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ

๓. ใช้ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตาเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมทางวัฒนธรรม

ในกลุ่มผีให้คุณที่ชาวบ้านจะให้ความเคารพศรัทธาค่อนข้างมากนั้นดูจะเป็น “ผีปู่ตา” ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผีบรรพชน หรือกลุ่มผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้วของชาวบ้าน แต่ดวงวิญญาณยังเป็นห่วงบุตรหลานอยู่จึงเฝ้าคอยดูแล รักษา คุ้มครอง ป้องกันภัยร้ายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นในชุมชนโดยมอบหมายกำหนดให้ “เฒ่าจ้ำ” ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานสื่อสารระหว่างผีบรรพชนกับชาวบ้าน ความเชื่อถือ ศรัทธาเรื่องผีบรรพชน หรือ “ผีปู่ตายาย” ของชาวอีสานนั้นปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณีทุกท้องถิ่นชุมชน โดยเฒ่าจ้ำจะเป็นผู้นำในกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน อีกทั้งดอนปู่ตายังเป็นแหล่งปฏิบัติภารกิจทางศาสนาด้วยความมั่นคงตามค่านิยมของชุมชน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าดอนปู่ตา

๔.๒.๗ อนุรักษ์ด้วยการรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์

ปัจจัยในการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธของทางวัดดอนธาตุ ได้เน้นในการรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์ในเชิงอนุรักษ์เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาความประวัติความเป็นมาของพระอริยสงฆ์หลายรูปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัดดอนธาตุ โดยอาศัยพื้นฐานความศรัทธาของหลวงปู่เสาร์ ซึ่งถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของวัดและชุมชนที่ได้ร่วมกันปกป้องรักษาไว้ให้เป็นมรดกของลูกหลานต่อไป โดยการอนุรักษ์ที่เด่นชัดมีหลายแห่ง ดังนี้

๑) ซ่อมแซมกุฏิหลวงปู่เสาร์ในเชิงอนุรักษ์

หลวงปู่สมบุญ ขนติโก เจ้าอาวาสรูปที่ ๑๓ ได้ประชุมหารือกับญาติธรรม และกำนันผู้ใหญ่บ้าน ว่าน่าจะคิดสร้างเจดีย์เพื่อเก็บอัฐิธาตุของหลวงปู่เสาร์ เพราะท่านเป็นครูอาจารย์ชั้นสูง ควรแก่การกราบไหว้บูชา คณะศิษย์และชาวบ้านได้ประชุมกัน เห็นพ้องต้องกันว่า ควรสร้างพระเจดีย์พระอาจารย์ปู่เสาร์ กนตสีโล ไว้ ณ วัดดอนธาตุ ในระหว่างการก่อสร้างได้มีผู้มีจิตศรัทธาร่วม

ทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และทยอยกันส่งเงินมาบริจาค อีกทั้งบริจาคเป็นวัสดุและชิ้นงานก่อสร้าง จนทำให้งานก่อสร้างองค์พระเจดีย์แล้วเสร็จสมบูรณ์ รวมทั้งงานตกแต่งสวนโดยรอบองค์พระเจดีย์ และงานซ่อมแซมกุฏิหลวงปู่เสาร์ ในเชิงอนุรักษ์ โดยมีการสร้างหลังคาครอบไว้อีกหนึ่งชั้นหนึ่ง ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่ทำให้มองเห็นความสำคัญของร่องรอยการเป็นอยู่ของหลวงปู่เสาร์ ในมุมมองของความสมณะ

๒) อนุรักษ์ทางเดินจงกรมของหลวงปู่เสาร์

ในการซ่อมแซมกุฏิของหลวงปู่เสาร์ ในด้านหน้ากุฏิมีร่องรอยของทางเดินจงกรม และแท่นนั่งสมาธิของหลวงปู่อยู่ด้วย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ก็ได้อนุรักษ์ทางเดินจงกรม และแท่นนั่งสมาธิของหลวงปู่เสาร์ไว้ด้วย โดยการล้อมด้วยลูกโซ่รอบบริเวณทั้ง ๒ แห่งไว้ด้วยกัน จากนั้นยังมีการเขียนกำกับไว้ด้วยว่า “ห้ามเข้า ทางจงกรมของบูรพาจารย์ หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล เพื่อเป็นการเคารพโปรดอย่าเดินข้าม หรือเดินบนทางจงกรม” ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่พบเห็นให้ความเคารพกฎเกณฑ์ของทางวัดดอนธาตุ ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งของบูรพาจารย์ที่ควรเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง

๓) สถานที่แสดงธรรมเทศนาของหลวงตามหาบัว ญาณสมปนโน

ถัดจากเจดีย์ของ หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล มาทางทิศเหนือ พบว่ามีแท่นนั่งที่หลวงตามหาบัว ญาณสมปนโน โดยมีลักษณะของก้อนหินวางซ้อนเรียงกันพอให้มีที่นั่งได้ โดยที่หลวงตามหาบัว ญาณสมปนโน ได้เดินทางมาแสดงธรรมเทศนาในงานบรรจุอัฐิธาตุของหลวงปู่เสาร์ เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๔๖ โดยทางวัดดอนธาตุ และชาวบ้านทรายมูลได้ทำการอนุรักษ์ไว้เพื่อให้คนที่พบเห็นเคารพบูชา

๔) อนุรักษ์พระพุทธรูปไสยาสน์

พระพุทธรูปไสยาสน์ภายในวัดดอนธาตุ ถือว่าเป็นพระพุทธรูปคู่วัดมานาน และเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน และถือว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้คนให้ความเคารพในเชิงอนุรักษ์ของวัดดอนธาตุ ในการสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ เกิดขึ้นโดยความประสงค์ของหลวงปู่เสาร์และหลวงปู่ตี ฉนโน และความร่วมมือของชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง

สรุป วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุนั้นมีรูปแบบวิธีการที่เรียบง่าย โดยใช้ปัจจัยส่วนรวมของสภาพแวดล้อมทั่วไปของทางวัด และความร่วมมือของชุมชนใกล้เคียง โดยการห้ามตัดต้นไม้ ห้ามก่อไฟ ปลุกป่าเพิ่มเติม ช่วยกันดูแลรักษา และใช้ป่าให้เกิดประโยชน์ที่สุด ซึ่งทางวัดได้วางระเบียบไว้เพื่อให้พระสงฆ์ นักแสวงบุญ นักท่องเที่ยว และชุมชนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

สภาพป่าในปัจจุบันของวัดดอนธาตุ เป็นสภาพที่มีปารกที่ไปด้วยพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ส่วนใหญ่พันธุ์ไม้ที่มีมากที่สุด ได้แก่ ไม้ยางนา ไม้พอก (ละมุดป่า) ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้จิก ต้นเลื้อยตลก เป็นต้น และยังมีไม้ประเภทอื่นปะปนกันอยู่ แต่ไม่มากนัก ได้แก่ ต้นข่อย ต้นไทร ต้นขี้เหล็ก ไม้ป่า หวายป่า และอุดมไปด้วยเห็ดและสมุนไพรนานาชนิด

ทางวัดดอนธาตุมีวิธีการแสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า คือ พระสงฆ์เดินสำรวจ และความร่วมมือของชาวบ้าน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแสวงหาสาเหตุของการอนุรักษ์ป่าของวัดดอนธาตุนั้น มีหลายรูปแบบ คือ การเข้ามาหาของป่า การเข้ามาช่วยทำงานภายในวัด เมื่อพบปัญหาก็จะมาบอกบุคคลากรในวัดให้ทราบว่ามีปัญหาตรงจุดไหน ซึ่งพบว่าสาเหตุของ

ปัญหามาจากหลายปัจจัย คือ การหักโค่นของต้นไม้ อันเกิดลมพายุ ต้นไม้ยืนต้นตายอันเกิดจากภัยแล้ง เถาวัลย์รบกวนระบบนิเวศของต้นไม้ ตลิ่งพัง ปัญหาขยะมูลฝอย นักท่องเที่ยวหักกิ่งไม้

การอนุรักษ์ป่าในมุมมองของพระสงฆ์นั้น สามารถประยุกต์อยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติดี สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการอนุรักษ์ป่า โดยที่พระสงฆ์วัดดอนธาตุมีวิธีการ คือ ใช้ความเลื่อมใสต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มาสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่า ใช้ความเชื่อเรื่องวิญญาณคุ้มครองป่าภายในวัด มีการปลูกฝังความเชื่อเรื่องป่าทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน คือ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษคุ้มครองป่า ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตา

การรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์ เป็นปัจจัยในการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธของทางวัดดอนธาตุ โดยการอนุรักษ์ที่เด่นชัดมีหลายแห่ง เช่น ซ่อมแซมกุฏิหลวงปู่เสาร์ในเชิงอนุรักษ์ อนุรักษ์ทางเดินจงกรมของหลวงปู่เสาร์ สถานที่แสดงธรรมเทศนาของหลวงตามหาบัว ญาณสมปนโน อนุรักษ์พระพุทธรูปไสยาสน์ ในการรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์ในเชิงอนุรักษ์เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาความประวัติด้านความเป็นมาของพระอริยสงฆ์หลายรูปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัดดอนธาตุ โดยอาศัยพื้นฐานความศรัทธาของหลวงปู่เสาร์ ซึ่งถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของวัด และชุมชนที่ได้ร่วมกันปกป้องรักษาไว้ให้เป็นมรดกของลูกหลานต่อไป

๔.๓ วิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์ป่าของวัดดอนธาตุ ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักการของ สัมมปปธาน ๔

ความหมายของ “สัมมปปธาน” หรือ “สัมมปปธาน ๔” คือ การมุ่งมั่นทำความชอบ มี ๔ ประการ

๑. สังวรปธาน คือ เพียรระงับการกระทำกุศล ไม่ให้เกิดขึ้น (เพียรระงับ)
๒. ปหานปธาน คือ เพียรละเลิกกุศลที่กำลังกระทำอยู่ (เพียรละ)
๓. อนุรักษนาปธาน คือ เพียรรักษา กุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้ว (เพียรรักษา)
๔. ภาวนาปธาน คือ เพียรฝึกฝนบำรุงกุศลธรรม ให้เจริญยิ่งขึ้น (เพียรเจริญ)

การประยุกต์ใช้กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ตามหลักสัมมปปธาน ๔ คือ ความเพียร ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่า ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ สังวรปธาน

สังวรปธาน คือ คือ ความเพียรระงับ ป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในป่าให้เกิดได้ สามารถทำได้ด้วยการรู้จักใช้เครื่องอุปโภค บริโภคอย่างเหมาะสม ไม่มากเกินไป ในทางพระพุทธศาสนาแนะนำให้บุคคลดำรงชีวิตในทางที่เหมาะสม ไม่ถึงจนเกินไป และไม่หย่อนจนเกินไป การดำเนินการทุกอย่างให้คำนึงถึงความพอดีเป็นสำคัญ โลกปัจจุบันประสบกับปัญหาวิกฤตการณ์ทางนิเวศวิทยาหลายอย่าง เนื่องจากมนุษย์มีการใช้สอยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากเกินไป ซึ่งเป็นกระบวนการเฝ้าระวังภัยคุกคามต่อป่า

๔.๓.๒ ปหานปธาน

ปหานปธาน คือ เพียรกำจัดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของป่าที่มีอยู่แล้วให้หมดไป ทำได้ด้วยการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมของป่า ซึ่งมนุษย์ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และไม่ควรไปเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมอื่นๆ รวมทั้งไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ไม่ทิ้งน้ำเสีย สารพิษ ขยะลงไปสู่แหล่งน้ำหรือที่สาธารณะ เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาป่าไม้ ละเว้นสิ่งที่จะทำเป็นปัจจัยคุกคามต่อป่า

๔.๓.๓ อนุรักษ์นาปธาน

อนุรักษ์นาปธาน คือ เพียรรักษาสีเขียวของป่าที่ดีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อมโทรมลง พร้อมทั้งให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ยังเพียรฟื้นฟู และรักษาสีเขียวของป่าที่ฟื้นฟูแล้วให้ยั่งยืนต่อไป ทำได้ด้วยการให้ความเคารพต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยที่คนส่วนใหญ่เชื่อกันว่าต้นไม้แต่ละต้นเป็นที่อยู่อาศัย หรือเป็นวิมานของรุกขเทวดา โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ที่เรียกว่า “ต้นไม้เจ้าไพร” (เจ้าป่า) เมื่อประชาชนเข้าไปตัดหรือทำลายต้นไม้ เท่ากับเป็นการทำลายที่อยู่ของรุกขเทวดา ซึ่งรุกขเทวดาอาจลงโทษ โดยการบันดาลให้เกิดภัยพิบัติแก่ผู้ตัดไม้ ดังนั้น การที่มีความเคารพต่อรุกขเทวดา ทำให้ประชาชนไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ ซึ่งเป็นการป้องกันต้นไม้ไม่ให้เกิดการทำลาย ซึ่งเป็นการดูแลรักษา

๔.๓.๔ ภาวนาปธาน

ภาวนาปธาน คือ เพียรสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้น และพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ทำได้ด้วยการจัดกิจกรรมบำเพ็ญเพียร และเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพราะป่าคือทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าและพระภิกษุก็อาศัยอยู่ในป่าเพื่อการบำเพ็ญเพียร เพราะป่าคือที่สงบ ช่วยให้อารมณ์ผ่อนคลาย จิตใจสงบ ปราศจากเสียงรบกวนจากกิจกรรมต่างๆ เมื่อพระอยู่ในป่าท่านจะช่วยสอนคนให้รู้ให้เข้าใจคุณค่าของป่า โดยที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการกระทำของพระสงฆ์ในการปลูกดอกไม้ ผลไม้ และต้นไม้เพื่อเป็นร่มเงา และเป็นขอบเขตที่ใช้ปฏิบัติธรรม ตลอดจนการดูแลรักษาป่าในบริเวณที่อาศัยอยู่ ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยการปลูกเพิ่ม การคัดเลือกสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่

สรุป การประยุกต์ใช้กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ด้วยหลักการของสัมมปปธาน ๔ โดยอธิบายได้ดังนี้

“สัมมปปธาน” หรือ “สัมมปปธาน ๔” คือ การมุ่งมั่นทำความชอบ มี ๔ ประการ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่า ดังต่อไปนี้

๑) สังวรปธาน คือ ความเพียรระวัง ป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในป่า

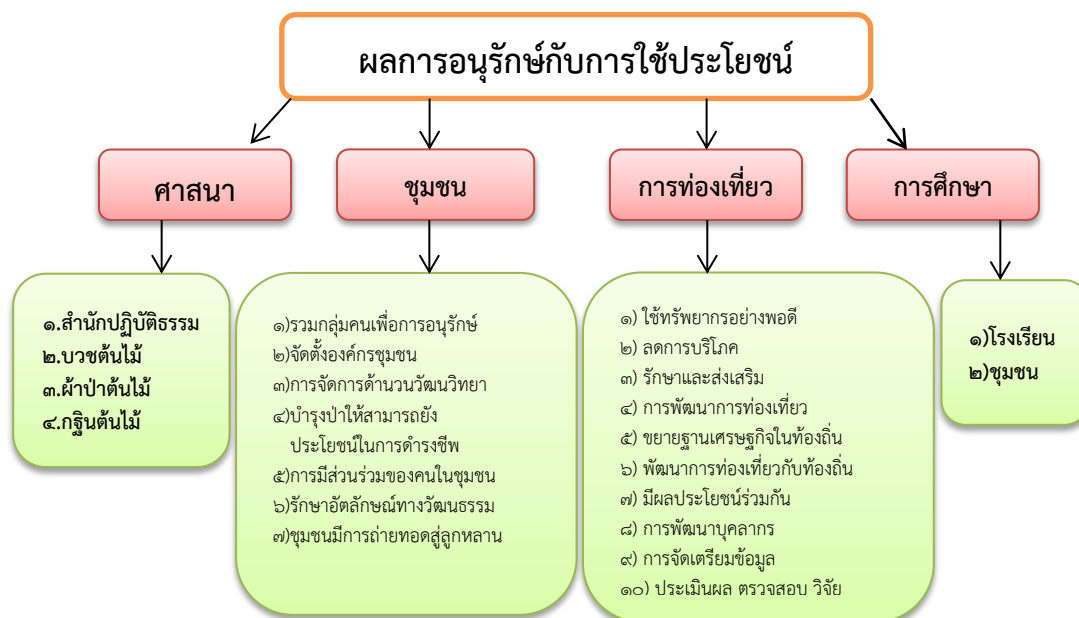
๒) ปหานปธาน คือ เพียรกำจัดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของป่าที่มีอยู่แล้วให้หมดไป ทำได้ด้วยการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมของป่า ซึ่งมนุษย์ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และไม่ควรไปเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

๓) อนุรักษ์นาปธาน คือ เพียรรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ด้อยอยู่แล้วไม่ให้เสื่อมโทรมลง พร้อมทั้งให้คุณภาพที่ดียิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ยังเพียรฟื้นฟู และรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ฟื้นฟูแล้วให้ยั่งยืนต่อไป ทำได้ด้วยการให้ความเคารพต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยที่คนส่วนใหญ่เชื่อกันว่าต้นไม้แต่ละต้นเป็นที่ยอยู่อาศัย หรือเป็นวิมานของรุกขเทวดา การที่มีความเคารพต่อรุกขเทวดา ทำให้ประชาชนไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ ซึ่งเป็นการป้องกันต้นไม้ไม่ให้ถูกทำลาย

๔) ภาวนาปธาน คือ เพียรสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้น และพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ทำได้ด้วยการจัดกิจกรรมบำเพ็ญเพียร และเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพราะป่าคือทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

๔.๔ วิเคราะห์ผลการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์

มนุษย์นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมแล้ว การกระทำของมนุษย์ยังมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ในทำนองเดียวกันสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ก็จะมีผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่ของชีวิตมนุษย์ กล่าวได้ว่า มนุษย์และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ด้วยเหตุดังนี้ เราจึงควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้รู้จักใช้สิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ในการบูรณาการการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ สามารถทำได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๓ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผลการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ การใช้ประโยชน์เชิงศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่พึ่งพิงต่อกันระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ ความรู้สึกที่พึ่งพิงเหล่านี้เป็นประโยชน์ที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน ที่สำคัญป่าไม้ยังมีประโยชน์ต่อการใช้ประโยชน์เชิงศาสนา ในปัจจุบันนี้พระสงฆ์ได้มีการบูรณาการพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาบางอย่างขึ้น เพื่อการอนุรักษ์ดูแลป้องกันและการบำรุงฟื้นฟูปุทธพินัยการป่าไม้ โดยการอนุรักษ์ซึ่งในแนวการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของพระพุทธศาสนาสามารถทำได้ดังนี้

๑. การสร้างสำนักปฏิบัติธรรม

สำนักปฏิบัติธรรมจะเป็นสถานที่รวมตัวกันของผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรมที่ดีควรจะมีควมร่มรื่นท่ามกลางแมกไม้มานานานิต ดังนั้น การสร้างสำนักปฏิบัติธรรมจึงมีอยู่ ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปฏิรูปวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม โดยการปรับปรุงสภาพพื้นที่วัดเดิมให้ร่มรื่น ปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม และการสร้างสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นในพื้นที่แห่งใหม่ โดยจัดให้มีลักษณะเป็นสวนป่าที่มีความร่มรื่น การสร้างสำนักปฏิบัติธรรมจึงเป็นการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงศาสนา ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูปุทธพินัยการ

๒. พิธีบวชต้นไม้

พิธีบวชต้นไม้ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องอุปสมบท โดยถือว่าเพศพระสงฆ์เป็นเพศที่ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชน เมื่อนำแนวความเชื่อการอุปสมบทมาสู่การอนุรักษ์ป่าไม้ จึงมีพระสงฆ์เป็นผู้นำประกอบพิธี มีชาวบ้านและหน่วยงานต่างๆ เป็นสักขีพยาน โดยการใช้สัญลักษณ์ของพระสงฆ์มาเป็นสิ่งบ่งบอก โดยส่วนใหญ่จะนิยมใช้จีวรมาพันรอบต้นไม้ในแต่ละต้นที่มีการบวชเพื่อมิให้ประชาชนเข้ามาทำลาย แต่บางแห่งก็ใช้วิธีการนำใบเสมาไปปัก ๔ ทิศ เพื่อเป็นการแสดงขอบเขตของป่าว่าเป็นเขตอภัยทาน โดยความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ และประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าหรือบุกรุกทำลายป่าและสัตว์ โดยวิธีการดังกล่าวเป็นการบูรณาการเชิงอนุรักษ์ของพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

๓. พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้

พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้พันธุ์ไม้ ได้รับแนวคิดมาจากประเพณีการทอดผ้าป่า แต่เปลี่ยนจากการทอดผ้าป่าด้วยเงินและสิ่งของมาเป็นต้นไม้ โดยให้ประชาชนนำต้นไม้มารวมกันไว้ที่วัด แล้วทำพิธีทอดถวาย เมื่อพระสงฆ์รับแล้วก็จะนำประชาชนไปปลูกต้นไม้ร่วมกันในบริเวณวัด หรือที่สาธารณะประโยชน์ที่กำหนดไว้

๔. พิธีทอดกฐินต้นไม้

พิธีทอดกฐินต้นไม้ เป็นพิธีการใหญ่ที่ทำขึ้นปีละครั้ง กระบวนคล้ายกับผ้าป่าต้นไม้ แต่จะมีการกำหนดขอบเขตเวลาให้สอดคล้องกับฤดูกาล โดยการทอดกฐินจะมีระยะเวลา ๑ เดือนหลังออกพรรษา แต่กฐินต้นไม้จะกำหนดขึ้นในช่วง ๑ เดือนแรกของฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงที่สภาพอากาศเหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของต้นไม้

๔.๔.๒ การใช้ประโยชน์ของชุมชน

มนุษย์ใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศป่าทางด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ยา ไม้ฟืนและไม้ใช้สอย และใช้อยู่ในท้องถิ่น คนในแต่ละท้องถิ่นจึงต้องคุ้มครองรักษาและเสริมสร้างระบบนิเวศป่าไม้ของตนเอาไว้ใช้ประโยชน์ กระบวนการคุ้มครองรักษาและเสริมสร้างระบบนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เรื่องที่เกี่ยวข้องมากก็เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันบางเรื่องก็เกี่ยวข้องเป็นครั้งคราวหรือตามฤดูกาล และสิ่งเหล่านี้ก็พัฒนาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม โดยการอนุรักษ์ในแนวการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของชุมชนสามารถทำได้ดังนี้

๑. การรวมกลุ่มคนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
๒. จัดตั้งองค์กรชุมชนและกฎกติกาที่ปฏิบัติได้จริง
๓. การจัดการด้านวนวัฒนวิทยา หรือการจัดการระบบนิเวศให้เป็นองค์รวม
๔. บำรุงป่าให้สามารถยังประโยชน์ในการดำรงชีพและรายได้ของชุมชน พยายามมุ่งให้เกิดดุลยภาพ ระหว่างการรักษาป่ากับการใช้ประโยชน์ ในกรณีที่ชุมชนให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ จะมีกิจกรรมที่สร้างรายได้ทดแทน เช่น การเพาะกล้าไม้หายากเพื่อจำหน่าย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม
๕. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการสื่อสารในแนวราบที่ดีมีนวัตกรรมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า เรื่องของการมีส่วนร่วมเป็นทั้งวิธีการและผลลัพธ์ ของการทำงาน
๖. การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ป่าไม้
๗. ชุมชนมีการถ่ายทอด หรือมีการส่งต่อยังรุ่นลูกหลาน มีการถ่ายทอดแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นใหม่ มีการจัดหลักสูตรท้องถิ่น สร้างศูนย์การเรียนรู้ จัดค่ายเยาวชน พยายามสร้างคนรุ่นใหม่ให้รักชาวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของตน เป็นคนสองวัฒนธรรม

๔.๔.๓ การใช้ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว

การที่วัดดอนธาตุเป็นแหล่งท่องเที่ยวการท่องเที่ยว ในมิติของการพักผ่อนหย่อนใจ และการท่องเที่ยวในมิติของศาสนาเพื่อสืบสานพระพุทธศาสนา ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่ และยังเป็นประโยชน์ต่อการบ่มเพาะปลูกจิตสำนึกในการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งทำให้การท่องเที่ยวในมิติของศาสนานี้มีความสำคัญ ช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรักและผูกพันต่อบ้านเกิดของตนเอง รวมถึงสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ท้องถิ่น ส่วนวัดก็ได้พัฒนาส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัด กิจกรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจของคนไปพร้อมๆ กับการไปท่องเที่ยว โดยในแนวการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของการท่องเที่ยวสามารถทำได้ คือ

๑) อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี

ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอ หรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย การอนุรักษ์ทรัพยากร การท่องเที่ยว การสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตที่ดี รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่าง

คุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูน และเสริมสร้างไว้ให้มากที่สุดเพียงพอต่อการใช้ในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้นต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่

๒) ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย

ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวางแผนการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติและมีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก ส่วนการลดของเสีย เช่น ขยะปฏิภูลต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้ การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

๓) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม

ต้องวางแผนขยายรากฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

๔) ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว

ต้องมีการประสานแผนการพัฒนาในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล, อบต.) แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

๕) นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น

ต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวให้มากขึ้นเป็นการสร้างรายกระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น

๖) การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น

ต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรรวม โดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนั้น ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

๗) มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน

ต้องมีการประสานกับประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ร่วมประชุมหารือทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การ

แก้ไขปัญหที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ต่างกัน

๘) การพัฒนาบุคลากร

ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งเจ้าหน้าที่ดูงานอย่างสม่ำเสมอให้มีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และเป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

๙) การจัดเตรียมข้อมูล

ควรจัดเตรียมคู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการการขายให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวในรูปเอกสาร แผ่นพับ หนังสือคู่มือ วีดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

๑๐) ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย

จำเป็นต่อการแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่าคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว โดยจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามความเห็นจากใบประเมินผลหรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

๔.๔.๔ การใช้ประโยชน์ต่อการศึกษา

ในแนวทางการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของการศึกษา สามารถทำได้ดังนี้

๑. โรงเรียน

ด้วยเชื่อมั่นว่าการปลูกจิตสำนึกที่ดีตั้งแต่วัยเด็กให้เกิดเป็นความรู้ความเข้าใจที่ฝังแน่นจะนำไปสู่ความตระหนักและรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนยาว ในการปลูกฝังจิตสำนึกแก่เด็กและเยาวชนนั้น ต้นทางการถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญคือ “โรงเรียน” โดยมี “ครู” เป็นบุคคลสำคัญในการนำส่งข้อมูลที่มุ่งหวังไปสู่นักเรียน ดังนั้น จึงควรนำแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้และสิ่งแวดล้อม มาสู่การดำเนินงานในโรงเรียนอย่างจริงจัง โดยใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิง “บูรณาการ” ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในช่วงเริ่มต้นได้ให้ความสำคัญกับการจัดแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติในโรงเรียนหรือชุมชนเพื่อเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นให้นักเรียนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้มีส่วนร่วม โดยในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เกิดจากการมีส่วนร่วมระหว่างนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน

ทางวัดควรเปิดโอกาสให้ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูได้ทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริมให้โรงเรียนเห็นความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามประเด็นสำคัญของพื้นที่ รวมถึงการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนและปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชน และพบว่าชุมชนโดยรอบยังพร้อมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดีด้วย

๒. ชุมชน

ในแนวทางการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของชุมชน สามารถทำได้ดังนี้

๑) การจัดระเบียบชุมชน

การจัดระเบียบชุมชน คือ กระบวนการพัฒนาและการจัดการปัจจัยต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนทั้งหมด เพื่อการดำรงอยู่และการพัฒนาชุมชนไปสู่เป้าหมายให้เกิดความยั่งยืน ความมั่นคงอย่างเป็นระบบ ในที่นี้การจัดระเบียบชุมชนจะเน้นไปที่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนมีการอนุรักษ์ การใช้และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความถูกต้อง ยังความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศ ซึ่งพิจารณาปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของชุมชน ๔ ประการ ดังนี้คือ

(๑) ปัจจัยทางด้านบุคคล (ปัจเจกบุคคล) หรือหมายถึงสมาชิกแต่ละคนในชุมชน สิ่งที่จะต้องจัดการหรือพัฒนาให้เกิดขึ้น คือ

- ความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การใช้และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

- ความรู้ความสามารถในการจัดการการอนุรักษ์การใช้และพฤติกรรมการจัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกต้อง

บุคคลในชุมชนที่มีจิตสำนึกต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และเข้าใจข้อจำกัดของทรัพยากรในพื้นที่ทำกิจกรรมในการดำรงชีวิต เช่นทำการเกษตรอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องพอเหมาะพอดี คำนึงถึงความมั่นคงของชุมชนและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ที่ยั่งยืน จึงเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานจัดระเบียบชุมชนเป็นอันดับแรก

(๒) ปัจจัยทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อการทำหน้าที่ในที่นี้มุ่งเน้นไปที่องค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่ในการเป็นแกนนำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่

- กลุ่มอนุรักษ์ และองค์กรเครือข่ายชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นไม่เป็นทางการ เพื่อทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในระดับชุมชน และระดับลุ่มน้ำ

- กรรมการหมู่บ้าน และองค์กรบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นองค์กรตามกฎหมาย ที่มีหน้าที่จัดการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

การจัดระเบียบชุมชนทางด้านสังคมจึงเน้นไปที่การสร้างและพัฒนาองค์กรของชุมชนที่ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม องค์กรที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นไม่เป็นทางการ ทั้งกลุ่มอนุรักษ์และองค์กรเครือข่ายชุมชนสามารถเพิ่มศักยภาพและบทบาทขององค์กรที่เป็นทางการ

(๑) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หมายถึง การบริโภคหรือการกินการอยู่ การผลิต หมายถึงการจัดการทำมาหากิน

การจัดระเบียบชุมชนในด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การจัดระเบียบในเรื่องของการทำมาหากินให้สอดคล้องกับการบริโภคหรือการกินอยู่ของชุมชนตามสภาพแวดล้อมของชุมชนเขตป่า

อนุรักษ์พื้นที่สูง เพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และดำรงชีพตามศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน และน้ำ การส่งเสริม การผลิตในด้านการเกษตรจึงควรส่งเสริมในรูปแบบเกษตรเชิงอนุรักษ์

๒) การจัดการพัฒนาและแก้ปัญหาโดยชุมชน

เมื่อชุมชนสามารถคิดและตัดสินใจ คือ สามารถกำหนดปัญหาเป้าหมายรวมถึง กิจกรรม แผนงานและโครงการในการแก้ไขปัญหาได้แล้ว การจัดการเพื่อดำเนินโครงการและกิจกรรม ให้ลุล่วงเพื่อ แก้ไขปัญหานั้น จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่หน่วยงานต่างๆ จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ ชุมชนสามารถบริหารจัดการกิจกรรมด้วยชุมชนเองได้ ซึ่งปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ รวมถึงการบริหาร การจัดการ ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญได้แก่

- การวางแผนการใช้ประโยชน์ของป่า การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นการ จัดระเบียบทรัพยากรที่ดินของชุมชนเพื่อต้องการแยกพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ดินทำกินออกจากกัน รวมถึงการกำหนดพื้นที่ทำการเกษตรให้เหมาะสมตามศักยภาพของทรัพยากร และสอดคล้องกับ นโยบายกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

- การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้ในพื้นที่ต้นน้ำลำธารเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสำคัญที่สุดในการควบคุมระบบที่ทำให้ต้นน้ำลำธารทำหน้าที่ได้สมบูรณ์คือ สามารถเก็บกัก น้ำและปล่อยน้ำไปสู่พื้นที่ราบลุ่มเพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆได้ และป่าไม้ยังเป็นแหล่งปัจจัย ๔ ที่หล่อ เลี้ยงชุมชนในพื้นที่อีกด้วย การอนุรักษ์จึงเป็นหน้าที่ของชุมชนที่สำคัญ การส่งเสริมและสนับสนุนให้ ชุมชนได้ทำหน้าที่อนุรักษ์ป้องกันป่าต้นน้ำลำธาร จึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญ

- การพัฒนาป่าไม้ เนื่องจากพื้นที่ต้นน้ำลำธารมีพื้นที่ป่าส่วนหนึ่งถูกบุกรุก แ้ว ถาง เพื่อใช้เป็นที่ทำกิน รวมถึงการใช้พื้นที่ดังกล่าวไม่ถูกต้อง ก่อให้เกิดผลกระทบบางพื้นที่เสื่อมโทรม จนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้และบางพื้นที่ถูกทิ้งให้เป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า การพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ให้ เป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์เป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการ พัฒนา ดังกล่าว

สรุป การบูรณาการบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ หมายถึง การจัดการ ทรัพยากรป่าไม้ โดยใช้วิธีการ ๖ รูปแบบ ซึ่งประกอบด้วย ๑) การใช้หลักพุทธธรรม ๒) การใช้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ๓) การใช้อำนาจรัฐ และ ๔) กระบวนการชุมชน ๕) บูรณาการปัจจัยที่เอื้อต่อการ อนุรักษ์ ๖) บูรณาการการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ ดังนี้

การใช้หลักพุทธธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ประกอบด้วย ไตรสิกขา คือ การสร้างกตีกาหรือวินัยในการใช้สิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่า และศีล ๕ ช่วย ควบคุมความประพฤติกรรมไม่ให้พลาดถลาในการทำ ความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำความเชื่อและพิธีกรรมมาใช้ ในการจัดการ ควบคู่กับการอนุรักษ์ป่าด้วยประเพณีดั้งเดิมของอีสานที่สืบทอดมรดกจากบรรพชนมา อย่างต่อเนื่องยาวนาน การใช้อำนาจทางกฎหมายเข้ามาครอบครองและเป็นผู้จัดสรรกรรมสิทธิ์สาธารณสมบัติ ประโยชน์จากการที่นำแนวทางของกฎหมายใช้ ทำให้เกิดการป้องกันการบุกรุก และการ ควบคุมไม่ให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศ กระบวนการชุมชน คือ การทำกิจกรรมของกลุ่มชุมชนที่ ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา โดยให้พระสงฆ์เป็นผู้วางรากฐานในการอนุรักษ์ป่าให้แก่ชุมชน สร้างกฎ ระเบียบ การรับผิดชอบร่วมกันกันอย่างเป็นระบบ

ผลการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ ของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ สามารถทำได้ดังต่อไปนี้ ๑) การใช้ประโยชน์เชิงศาสนา ในแนวการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของพระพุทธศาสนา สามารถทำได้ดังนี้ การสร้างสำนักปฏิบัติธรรม พิธีบวชต้นไม้ พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ พิธีทอดกฐินต้นไม้ ๒) การใช้ประโยชน์ของชุมชน สามารถทำได้ดังนี้ การรวมกลุ่มคนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ จัดตั้งองค์กรชุมชนและกฎกติกาที่ปฏิบัติได้จริง การจัดการด้านวนวัฒนวิทยา หรือการจัดการระบบนิเวศให้เป็นองค์รวม บำรุงป่าให้สามารถยังประโยชน์ในการดำรงชีพและรายได้ของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพฤติกรรม การดำรงชีวิตที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ ชุมชนมีการถ่ายทอด หรือมีการส่งต่ออย่างรุ่นลูกหลาน มีการถ่ายทอดแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นใหม่ ๓) การใช้ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว สามารถทำได้ คือ อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น การประเมินผลกระทบ การพัฒนาบุคลากร การจัดเตรียมข้อมูล ควรจัดเตรียมคู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการการขายให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ๔) การใช้ประโยชน์ต่อการศึกษา ในแนวทางการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของการศึกษา สามารถทำได้ดังนี้ ด้วยเชื่อมั่นว่าการปลูกจิตสำนึกที่ดีตั้งแต่วัยเด็กให้เกิดเป็นความรู้ความเข้าใจที่ฝังแน่นจะนำไปสู่ความตระหนักและรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ในการปลูกฝังจิตสำนึกแก่เด็กและเยาวชนนั้น ต้นทางการถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญคือ “โรงเรียน” โดยมี “ครู” เป็นบุคคลสำคัญในการนำส่งข้อมูลที่มุ่งหวังไปสู่นักเรียน ชุมชน ในแนวทางการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของชุมชน สามารถทำได้ดังนี้ การจัดระเบียบชุมชน ซึ่งพิจารณาปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของชุมชน ๔ ประการ ดังนี้คือ (๑) ปัจจัยทางด้านบุคคล (๒) ปัจจัยทางสังคม (๓) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (๔) การจัดระเบียบชุมชนในด้านเศรษฐกิจ

การจัดการพัฒนาและแก้ปัญหาโดยชุมชน เมื่อชุมชนสามารถคิดและตัดสินใจ คือสามารถกำหนดปัญหาเป้าหมายรวมถึงกิจกรรม แผนงานและโครงการในการแก้ไขปัญหาได้แล้ว จึงเป็นสิ่งสำคัญที่หน่วยงานต่างๆ จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการกิจกรรมด้วยชุมชนเองได้ ซึ่งปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงการบริหาร การจัดการ ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญได้แก่ ๑) การวางแผนการใช้ประโยชน์ของป่า ๒) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ๓) การพัฒนาป่าไม้ การพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ให้เป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์เป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการพัฒนา

๔.๕ บทสรุป

ในยุคปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทในด้านการอนุรักษ์ป่ามากยิ่งขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา มีการวางแผน การประยุกต์ใช้ และหลักการในการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ดังเช่น การอนุรักษ์ป่าของวัดดอนธาตุยึดหลักการที่ว่า “ป่าเป็นวัด” โดยยึดตามหลักไตรสิกขา และกลุ่มประชาชนทั่วไปยึดหลักศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่า

หลักการในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุยึดไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยวัดดอนธาตุได้ประยุกต์หลักไตรสิกขามาใช้ในการอนุรักษ์ป่ามาตั้งแต่อดีต การอนุรักษ์โดยใช้ศีล ในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล การอนุรักษ์ป่าไม่โดยใช้สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดี และมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์โดยใช้ปัญญา เป็นการฝึกเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม ศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา ข้อที่ ๑ ช่วยเอื้อในการไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อที่ ๒ ช่วยห้ามในการลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ข้อที่ ๓ ช่วยห้ามแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ ข้อที่ ๔ ช่วยเอื้อในการรักษากฎเกณฑ์ ข้อที่ ๕ ช่วยไม่ให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

การประยุกต์ใช้การอนุรักษ์ในรูปของการดำเนินชีวิต ทางวัดดอนธาตุได้ส่งเสริมให้มีการนำเอาหลักธรรมในการดำเนินชีวิตตามหลักของไตรสิกขาและศีล ๕ โดยอธิบายได้ดังนี้ ๑) ไตรสิกขา ศีล เป็นการพัฒนาในเรื่องของพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า สมาธิ ศึกษาในเรื่องจิต เรียนรู้เรื่องจิต ทำให้เข้าใจธรรมชาติของจิต ส่งให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือ รู้ถึงคุณประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ปัญญา ช่วยพัฒนาด้านปัญญา ในทางอนุรักษ์ธรรมชาติทำได้โดย การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณาถึงความสำคัญของป่าไม้ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ๒) การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ของมนุษย์ได้อย่างชัดเจนได้ ดังต่อไปนี้ ข้อที่ ๑ มนุษย์สามารถทำได้โดยการไม่ทำลายชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปลูกฝังลูกหลานให้รู้ถึงคุณค่าของป่าไม้ ข้อที่ ๒ มนุษย์ไม่ควรทำในการลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพียงเพื่อเห็นประโยชน์ในส่วนตัว ข้อที่ ๓ ในทางธรรมชาติมนุษย์ไม่ควรแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศของป่าไม้ ข้อที่ ๔ มนุษย์นั้นควรมีวินัยในการใช้ประโยชน์ของป่าไม้ร่วมกัน เกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ข้อที่ ๕ ในการที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตัวเอง เป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ โดยที่ไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยไม่ประกอบอาชีพที่มีผลต่อการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ

วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุนั้นมีรูปแบบวิธีการที่เรียบง่าย โดยใช้ปัจจัยส่วนรวมของสภาพแวดล้อมทั่วไปของทางวัด และความร่วมมือของชุมชนใกล้เคียง โดยการ ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามก่อไฟ ปลูกป่าเพิ่มเติม ช่วยกันดูแลรักษา และใช้ป่าให้เกิดประโยชน์ที่สุด ซึ่งทางวัดได้วางระเบียบไว้เพื่อให้พระสงฆ์ นักแสวงบุญ นักท่องเที่ยว และชุมชนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยลักษณะเด่นของพันธุ์ไม้ในเขตวัดมีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดสูง ขนาดกลาง และขนาดต่ำ

สภาพป่าในปัจจุบันของวัดดอนธาตุ เป็นสภาพที่มีป่ารกทึบไปด้วยพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมีลักษณะของไม้ยืนต้น คือ ต้นไม้ที่มีลำต้นเดี่ยวทอดสูง มีกิ่งก้านใบอยู่ตอนบน หรืออยู่ตั้งแต่กลางลำต้นขึ้นไป มีคุณสมบัติเด่นในการให้ร่มเงาและความร่มรื่น ส่วนใหญ่พันธุ์ไม้ที่มี

มากที่สุด ได้แก่ ไม้ยางนา ไม้พอก (ละมุดป่า) ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้จิก ต้นเลื้อยต้นก เป็นต้น และยังมีไม้ประเภทอื่นปะปนกันอยู่ แต่ไม่มากนัก ได้แก่ ต้นข่อย ต้นไทร ต้นขี้เหล็ก ไม้ป่า หวาย ป่า และอุดมไปด้วยเห็ดและสมุนไพรนานาชนิด วัดดอนธาตุมีวิธีการแสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า โดยมีวิธีการดังนี้พระสงฆ์เดินสำรวจ ความร่วมมือของชาวบ้าน และเสริมสร้างปัจจัยในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ อาศัยปัจจัยการเสริมสร้างในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ คือ ใช้ความเลื่อมใสต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มาสร้างความร่วมมือ ใช้ความเชื่อเรื่องวิญญาณคุ้มครองป่าภายในวัด ส่งเสริมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนที่มีต่อป่าทางวัฒนธรรม และการรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์

การประยุกต์ใช้กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักการของ สัมมปธาน ๔ คือ การมุ่งมั่นทำความชอบ มี ๔ ประการ คือ ๑) สังวรปธาน คือ ความเพียรระวัง ป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในป่าให้ได้ ๒) ปหานปธาน คือ เพียรกำจัดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของป่าที่มีอยู่แล้วให้หมดไป ๓) อนุรักษนาปธาน คือ เพียรรักษาสีสิ่งแวดล้อมของป่าที่ได้อยู่แล้วไม่ให้เกิดเสื่อมโทรมลง พร้อมทั้งให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ยังเพียรฟื้นฟู และรักษาสีสิ่งแวดล้อมของป่าที่ฟื้นฟูแล้วให้ยั่งยืนต่อไป ๔) ภาวนาปธาน คือ เพียรสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้น และพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น